

בין בת מלכים לבת הדיוטות שגריעותה מחמת משפחה שהוא דבר חיצוני, וכמו בעושה מעשה מחט. אלא אף בזה שגריעותה מחמת גופה אין חילוק, ויאמרו: **בעל פגומה** — שנבעלה כבר שלא כדרכה — **חמשים** משלם, וגם מי שבעל בתולה **שלמה**(21) — שאף שלא כדרכה לא נבעלה — **חמשים** משלם! היכן הוא חילוק שביניהם?! ובהכרח שלענין בושת יש את החילוק ביניהם, ומשלם דמי בושת לשלימה יותר מלפגומה(22). ואם כן מוכרח שבושת אינו בכלל, והוא הדין פגם.

ומקשינן: **אמר ליה אבוי** לרב זעירא: אפילו על זה יש לפרוך, שהרי על הריגת עבד משלם בין בבריא בין במוכה שחין [שחסרונו בגופו וכמו בפגומה] שלשים, ואי **חכי** שהוא כדברין, **גבי עבד נמי יאמרו**: על **עבד בריא שלשים** משלם, על **עבד מוכה שחין שלשים** משלם! היכן הוא חילוק שביניהם?! [שמועה זו נתבארה על פי שיטה מקובצת כתובות מ. בדעת רש"י, בכיבור שני, ע"ש].

פגם גם צריך לשלם, ופגם זהו נזק שמשלם בשאר חבלות.

ומקשינן: **אמר ליה אבוי** לרב זעירא: אי **חכי**, **גבי** שור שהמית את העבד שמשלם בעל השור שלשים סלע, **נמי יאמרו**: על **עבד נוקב מרגלות**, **שלשים** משלם, ועל **עבד עושה מעשה מחט** [חייט, תופר] **שלשים** משלם! היכן הוא חילוק שביניהם?! אלא בהכרח לומר, שאף על גב שיש לחלק ביניהם, מכל מקום נתנה תורה קצבה שוה כדי שלא נצטרך לשום בכל פעם. וגם באונס ומפתה נאמר שבושת בכלל החמשים, ואף על גב שראוי לחלק, נתנה התורה קצבה שוה שלא נצטרך לשומת בית דין.

אלא אמר רב זעירא להוכיח שבושת משלם חוץ מהקנס: שהרי **אילו באו עליה** [על נערה בתולה] **שנים**, **אחד** **שלא כדרכה** [ועדיין בתולה היא וחייבים עליה קנס, ומכל מקום פגומה היא], **ואחד** בא עליה אחריו **כדרכה**, ואם תאמר שבכלל החמשים שמשלם השני נכלל הבושת, נמצא שלא די שלא חילקת

א-10

אך התוספות הוכיחו מרש"י בסנהדרין שבשלא כדרכה אין קנס וכן גם דעת רגמ"ה והרמב"ם.

22. כך פירש רש"י שבפגומה יש פחות בושת, ותמה הגרי"ז, אם כן, מה הוסיפה הגמרא בזה יותר מהציור הקודם של בת מלכים ובת הדיוטות, והביא שברגמ"ה ובריטב"א [בכתובות] כתבו שבפגומה אין בכלל בושת, וזה שהוסיפה הגמרא בציור הזה יותר מהציור הקודם, ועל זה מקשה באמת הגמרא מעבד מוכה שחין שגם בו אין בכלל נזק.

21. כך פירש רש"י שכוונת הגמרא על זה שבא על שלימה לעומת זה שבא עליה לאחר שנבעלה שלא כדרכה, ומשמע שזה שבא שלא כדרכה אינו חייב קנס, ותמהו התוספות, שהרי גם בשלא כדרכה יש קנס, והרא"ש פירש שגם רש"י מודה שיש קנס בשלא כדרכה, רק שאי אפשר לפרש שכוונת הגמרא כאן על הראשון שבא שלא כדרכה לעומת השני שבא כדרכה, שוודאי שהשני לא פחות חמור מהראשון כיון שהוציא את בתוליה, ולכן פירש רש"י שכוונת הגמרא על מי שבא על שלימה לעומת מי שבא עליה לאחר שנבעלה שלא כדרכה.

מתניתין:

זה ששנינו בראש הפרק יש במוציא שם רע להקל ולהחמיר, כיצד:

אחד שהוציא שם רע על אשתו, והיא גדולה שבכהונה, ואחד על קטנה שבישראל, נותן לאביה מאה סלע, ונמצינו מקילים בגדולה שבכהונה, ומחמירים בקטנה שבישראל.

נמצא ממה שאמרה תורה שהמוציא שם רע על אשתו שאינה (24) בתולה, נותן מאה סלע. ואילו האונס או המפתה את הבתולה אינם נותנים אלא חמשים (25) סלעים: שהאומר בפיו על אשה, שאינה בתולה [פיה"מ להרמב"ם] חמור (26) מן העושה בבתולה

אלא אמר אבוי מכאן למדים שמשלם בושת ופגם מלבד קנס חמשים: אמר קרא: כי ימצא איש נערה בתולה וגו' ותפשה וגו', ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף ולו תהיה לאשה "תחת אשר ענה" וגו', ומשמע שהני חמשים כסף יתן תחת אשר ענה בשביל קנס העינוי, ומזה שהוצרך הפסוק לומר כך, מכלל דאיכא גם דברים אחרים שחייב עליהם, כגון בושת ופגם שאינם עבור העינוי, שבלי עינוי גם יש בושת ופגם, [עי' רש"י כתובות מ:].

רבא אמר, מהכא ילפינן לה: דאמר קרא: ונתן האיש "השוכב עמה" לאבי הנערה חמשים כסף, ומשמע, הנאת (23) שכיבה, חמשים! מכלל דאיכא מילתא אחריתי שחייב עליו מלבד הנאת שכיבה, ומאי ניהו? בושת ופגם!

לה בתולים, והרי בטענה זו איננו טוען שזינתה אחרי הקידושין אלא יתכן שזינתה כשהיא פנויה, ואם כן, זה שווה לאונס שבא על הפנויה ומוכח שאומר בפיו חמור מהעושה מעשה.

25. באונס יש גם חיוב בושת ופגם חוץ מהחמישים סלעים, ולדעת רבי עקיבא [ב"ק צ ב] כל ישראל נידונים כאנשים חשובים לגבי חיוב בושת ואנשים חשובים בושתם מרובה, ואם כן, בצירוף הבושת ופגם גם האונס משלם מאה סלעים וכמו מוציא שם רע.

וביאר הגר"א שמשנה זו בנויה על המשנה הקודמת שאומרת שבבושת הכל לפי המבייש והמתבייש ואדם פשוט בושתו מועטת, ולפי זה שיעור הבושת ברוב הבתולות איננו מגיע לחמישים סלעים וממילא מוציא שם רע שמשלם מאה סלע חמור מאונס.

26. ביאר בזה המהר"ל [חידושי אגדות]

23. תמה הגר"ז, אם הקנס הוא רק הנאת שכיבה מה שייך בזה להקל ולהחמיר בגדולה שבכהונה וקטנה שבישראל, והלא בהנאת שכיבה באמת כולם שוות.

ויש לבאר שהרי מבואר בתורה שהקנס הוא "כמוהו הבתולות" ושיעור כתובה של אשה חשובה הוא יותר מאשה פשוטה, ומכל מקום שיעור הקנס של כולן שווה וזה שאומרת המשנה להקל ולהחמיר.

24. הקשה בעולת שלמה, הרי אין טענתו רק שאיננה בתולה, אלא טוען שזינתה אחרי שהתקדשה וזה ודאי חמור יותר מאונס שבא עליה כשהיא פנויה, וכאן הרי אומר בפיו שזינתה כשהיא אשת איש.

ותירץ הגר"ז, שמבואר בפסוק שמוציא שם רק טוען "לא מצאתי לבתך בתולים", והביאור שלא מספיק שיביא עדים שזינתה, אלא עיקר חיובו הוא משום שאמר עליה בשקר שלא מצא

מעשה, ופוגמה.

(שכן) **וכן מצינו** שחמור (27) האומר בפיו מן העושה מעשה, **שלא נתחתם גזר דין על אבותינו שבמדבר** שלא יכנסו לארץ, אף שכמה פעמים לא בטחו בהקדוש ברוך הוא [רבינו גרשום], **אלא על לשון** (28) הרע שדיברו המרגלים על הארץ, **שנאמר** לגבי המרגלים: **"וינסו אותי זה עשר פעמים** [ומפרשת הגמרא מה הם, והעשירי הוא מעשה המרגלים], **ולא שמעו בקולי.** [ונגזר עליהם] **אם יראו את הארץ וגו'.**

גמרא:

ומקשים על מה שאמרנו במשנה נמצא האומר בפיו חמור וכו': שמשמע שמשום לשון הרע שאמר בפיו בלבד, חייב מוציא השם רע — **ממאי** שמשום כך הוא,

דילמא משום כך הוא שחמור הלשון הרע הזה, **דקא גרים** לה [כלומר: שרצה לגרום לה] **קטלא** [מיתה] בלשון הרע שדיבר, **דכתיב** גבי מוציא שם רע: **"ואם אמת** היה הדבר הזה לא נמצאו בתולים לנערה. **והוציאו את הנערה** אל פתח בית אביה וסקלוה וגו'?"

ומשנינן: **אמר רבא, אמר קרא:** וענשו אותו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה **"כי הוציא שם רע"** וגו', משמע, **על שם** (29) **רע שהוציא:** משום הלשון הרע בלבד הוא חייב, ולא על זה שרצה לגרום לה מיתה.

שנינו במשנה: **וכן מצינו שלא נתחתם גזר דין על אבותינו** במדבר אלא על לשון הרע, שנאמר: **וינסו אותי זה עשר פעמים וגו'.**

והוינן בה: שמשמע לפי פשוטו, שלומדים זאת מזה שלא נתחתם גזר דינם בשאר

יתרון לבעל הלשון" וכל כוונתו רק להזיק ולכן החמירו בעונשו.

28. כתב השפת אמת שגם על קבלת לשון הרע נתחתם הגזר דין, שהרי כל העם לא דיברו לשון הרע ונענשו רק על זה שקיבלו לשון הרע ועל נחתם דינם.

וכן מבואר ברמב"ם [פ"ז מדעות ה"ו], שכתב: כל אלו הם בעלי לשון הרע שאסור לדור בשכונתם וכל שכן לישב עמהם ולשמוע דבריהם, ולא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע בלבד, הרי שהביא ראיה מאבותינו במדבר לענין חומר שמיעת לשון הרע, והיינו משום שגם עונשם של אבותינו היה על השמיעה ששמעו.

29. בעולת שלמה ביאר, שכוונת הגמרא היא

שהאדם הרי מורכב מגוף ושכל, והדיבור תלוי בשכל ולכן רק האדם מדבר ולא הבעלי חיים מפני שאין בהם שכל. אך הדיבור בפועל נעשה על ידי הגוף, דהיינו, הפה והשפתיים וכו' ונמצא שהדיבור נעשה על ידי כל חלקי האדם.

ולכן אונס שזה דבר שנעשה רק על ידי חציו של האדם והיינו על ידי גופו משלם חמישים סלעים. אך מוציא שם רע שזה בדיבור שהוא על ידי כל האדם משלם כפול ממנו שזה מאה סלעים.

27. ביאר העיון יעקב שאף על גב שלענין מלקות העושה מעשה חמור שהרי הדין הוא שרק לאו שיש בו מעשה לוקים עליו. אך בדיני שמים האומר בפיו חמור יותר, והטעם בזה הוא שעושה מעשה עושה להנאתו. אך המדבר לשון הרע אינו עושה להנאתו וכמבואר בפסוק "ומה

ומקשיגן: ממאי, שמשום שהוציאו דיבה על ארץ ישראל — נענשו, דילמא משום דרבי חנינא בר פפא? דאמר רבי חנינא בר פפא: דבר גדול [חמור] דברו מרגלים באותה שעה, דכתיב: והאנשים [המרגלים] אשר עלו עמו אמרו לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו, (אל תיקרי כי חזק הוא ממנו אלא ממנו — רש"י סוטה לה. לא גרס לה) ומפרשים זאת כלפי מעלה, כביכול: אפילו בעל הבית אדון העולם [רש"י סוטה לה.]. אין יכול להוציא⁽³¹⁾ כליו משם אם הפקידם שם [רש"י שם].

ואם כן יקשה, אולי על חטא זה הוא שנענשו?

ומשניגן: אלא אמר רבה אמר ריש לקיש, יש להוכיח שעל דבת הארץ נענשו, — דאמר קרא: "וימתו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה", ומשמע: על דבת הארץ שהוציאו — מתו!

תניא, אמר רבי יהודה: עשר⁽³²⁾ נסיונות

הפעמים שעשו מעשה, אלא בחטא המרגלים שדיברו לשון הרע, הרי שלשון הרע חמור מהם. ועל זה מקשים: ממאי שהטעם שחמור הוא מהם, דילמא משום כך לא נענשו עד חטא מרגלים, דאכתי עד חטא מרגלים לא מלא סאתן [כלי המחזיק סאה] של ישראל בעוונות הרבה? דאמר רב המנונא: אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו, שנאמר: "במלאות ספקו [לשון די, רש"י באיוב] — כשתתמלא סאתו בעוונות הרבה — אז יצר לו" צרה תבא עליו!

ומשניגן: אלא אמר ריש לקיש: אמר קרא: וינסו אותי "זה" עשר פעמים ויתור הוא [מהרש"א], ללמד: על "זה" נתחתם גזר דין, ולא משום צירוף חטאים אחרים!

תניא, אמר רבי אליעזר בן פרטא: בא וראה כמה גדול כחו של לשון הרע! מנלן? ממרגלים! ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים⁽³⁰⁾ כלומר: על ארץ ישראל, כך נענשו — שמתו במגפה, מוציא שם רע על הבירי על אחת כמה וכמה!

31. וביאר המהר"ל שבזה שוב לא שייך איסור לשון הרע, שהרי הקב"ה מלא כל הארץ כבודו ואם כן, כל מה שאומרים עליו זה בפניו כביכול, ומבואר בגמרא להלן כל מילתא דמתאמרא באפי מרא לית בה משום לישנא בישא, והיינו שבפניו לא שייך איסור לשון הרע ואם כן, על הקב"ה שזה בפניו אין בזה איסור לשון הרע. [זוהי דעה אחת, שבפניו אין איסור לשון הרע. אך לרוב הראשונים הביאור בגמרא אחרת, ולעולם גם בפניו יש איסור לשון הרע, והוא אף חמור יותר].

32. ביאר המהר"ל שעשרה נסיונות אלו הם

שחיובו הוא גם באופן שלא היתה מתחייבת מיתה, כגון כשלא התרו בה, או באשת כהן שנאנסה שנאסרת לבעלה, אבל אינה חייבת על זה מיתה.

30. לכאורה קשה, הרי המרגלים שיבחו את הארץ שאמרו "ארץ זבת חלב ודבש היא", וביאר המהרש"א, שהגנאי על הארץ היה בזה שאמרו "ארץ אוכלת יושביה היא", וכן כשאמרו "וזה פריה" התכוונו לומר שגדלים בה רק פירות, אבל לא חטה ושאר הדברים שבהם תלויים חיי האדם.

מהרש"א] מלמד: שהיו ישראל ממרים באותה שעה שעלו מן הים, ואומרים: כשם שאנו עולים מצד זה, כך מצרים עולים מצד אחר, שלא עברו ישראל את הים לרחבו מעברו האחד לעברו השני, אלא נכנסו לים ועברו בתוכו רצועה אחת לארכו, ויצאו מאותו צד שנכנסו ופנו למדבר מצד אחר. והיו אומרים: כשם שאנו עולים מצד זה ובאנו למדבר, כך מצרים עולים מצד אחר מן המדבר וירדפו אחרינו, — תוס', וזו היא המראתם.

אמר לו הקב"ה לשר של ים: פלוט אותם [את המצרים] ליבשה! אמר לפניו שרו של ים: רבונו של עולם, כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה את גויות המצרים שיהיו מזון לדגים, וחוזר רבו ונוטלה הימנו? אמר לו הקב"ה לשרו של ים: אני נותן לך מתנה במקומם מצבאו של סיסרא פי אחד ומחצה שבהם! [שבמצרים כתוב: ויקח "שש מאות רכב" בחור וגו' וירדוף אחרי בני ישראל. ובמלחמת סיסרא כתוב: ויזעק סיסרא את כל רכבו "תשע מאות רכב" ברזל, ולבסוף נגרפו לים, ככתוב אחרי זה בשירת דבורה: "נחל קישון גרפם" והושלכו לים, כך נדרש בפסחים קיח:]. אמר לפניו שרו של ים: רבונו של עולם, כלום יש עבד תובע את רבו שיקיים הבטחתו?! אמר לו הקב"ה

ניסו [יש מפרשים כפשוטו — עין יעקב. ויש מפרשים: עשרה כעסים הכעיסו, שתרגום של והנם "זעפים": "נסיסין" — שיטמ"ק בשם הרא"ש] אבותינו את המקום במדבר⁽³³⁾, ואלו הן: שנים בים סוף, ושנים במים על עסקי מים, שנים במן שלא עשו כאשר נצטוו, ושנים בשליו, שנתאוו לבשר, והתלוננו פעמיים. אחד בעגל, ואחד במדבר פארן היינו מרגלים!

ומפרשין לה:

שנים בים: אחת בירידה לים סוף, ואחת בעלייה מים סוף!

א. בירידה ניסו, דכתיב: "וירדפו מצרים אחריהם ושיגו אותם חונים על הים וגו'". ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר וגו'".

ב. בעלייה ניסו: כדרך הונא, דאמר רב הונא: ישראל שבאותו הדור מקטני אמנה היו, כדרכה בר מרי, דאמר רבה בר מרי: מאי דכתיב: "וימרו על ים בים סוף ויושיעם למען שמור", [שמשמע מהכתוב "וימרו על ים בים סוף" ולא אמר "וימרו על ים סוף", שאחרי שהיו בים סוף המרו עוד בקב"ה, מלבד מה שהמרו בירידתם לים —

33. ואף על פי שכבר במצרים ניסו ואמרו "ירא ה' עליכם וישפוט אשר הבאשתם את ריחנו" וכו' ביאר השפת אמת, כי לפני שראו את ניסי מצרים אין זה נחשב להם לחטא, ומנו כאן רק מה שניסו אחרי שראו את הניסים במצרים, וכנאמר בפסוק "הרואים את אשר עשיתי להם במצרים ובמדבר וינסו אותי זה עשר פעמים".

כנגד עשרת איברי האדם, שתי ידיים שתי רגלים שתי עיניים שתי אזנים, הפה וראש הגויה, שהם ארבע זוגות ושנים בודדים, וכנגדם בנסיונות גם כן ארבע זוגות, שנים בים, שנים במים, שנים במן, ושנים בשלו, ושנים בודדים, העגל ומרגלים.

ללקוט"ו].

ב. דכתיב: שנצטוו ישראל "אל תותירו" [ו"יאמר משה אליהם איש אל יותר ממנו עד בקר"ו]. וכתיב: "ולא שמעו אל משה ויותירו אנשים ממנו עד בקר"ו.

שנים ניסו ישראל בשליו, בשליו ראשון ובשליו שני:

א. **בשליו ראשון**, ככתוב: "ויאמרו אליהם בני ישראל מי יתן מותנו ביד ד' בארץ מצרים **בשבתנו על סיר הבשר** באכלנו לחם לשובע". ונענו על זה בשליו שירד עם המן, ככתוב שם: "וידבר ד' אל משה לאמר. שמעתי את תלונות בני ישראל וגו'. ויהי בערב ותעל השליו ותכס את המחנה ובבוקר היתה שכבת הטל וגו'".

ב. **בשליו שני** לאחר זמן מרובה, שהתאוו אז יותר, ככתוב: "**והאספסוף אשר בקרב** התאוו תאוה וגו' ויאמרו מי יאכלנו בשר". וכתוב שם: "ואל העם תאמר התקדשו למחר ואכלתם בשר כי בכיתם וגו' מי יאכלנו בשר וגו'". ובסוף נאמר: "ורוח נסע מאת ד' ויגו שלים מן הים וגו'".

אחד **בעגל: כדאיתיה** בפרשת כי תשא: "ויעשהו עגל מסכה ויאמרו אלה אלהיך ישראל וגו'".

לשרו של ים: **נחל קישון יהיה ערב** קבלן⁽³⁴⁾, ותוכל לתובעו⁽³⁵⁾ מבלי לתבוע את החייב [מהרש"א פסחים ק"ח:].

מיד פלטן הים ליבשה, דכתיב: וירא ישראל את מצרים "מת על שפת הים", והיה לו לומר: וירא ישראל על שפת הים את מצרים מת, אלא מוכח שנפלטו מצרים על שפת הים. וכתוב אחר כך: "ויאמינו בד' ובמשה עבדו", ומשמע שמקודם לא האמינו, הרי שהיו ישראל מקטני אמנה! [מהרש"א שם].

שנים ניסו ישראל במים: במרה וברפידים.

א. **במרה, דכתיב: "ויבאו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה וגו'"**, וכתיב אחרי כן: (וילן) "**וילנו העם על משה** לאמר מה נשתה".

ב. **ברפידים, דכתיב: "ויחנו ברפידים ואין מים לשתות העם"**. וכתיב אחרי כן: "**וירב העם עם משה** ויאמרו תנו לנו מים ונשתה".

שנים ניסו ישראל במן:

א. **דכתיב: שנצטוו ישראל "אל תצאו"** ב-10 בשבת ללקוט [ו"יאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לד' היום לא תמצאוהו בשדה" — אוצר בלום], וכתוב שעברו על הציווי "**ויצאו**", [ויהי ביום השביעי יצאו מן העם

יוכל לתבוע כביכול מהקב"ה, ורק המלוה אינו יכול לתבוע מהקב"ה מפני שעבד לזה לאיש מלוה, ואם יתבע המלוה מהקב"ה זה נראה שהקב"ה הוא כביכול עבד לו [עבד לזה]. אך כשהערב תובע אין בזה גנאי כיון שהלוה איננו עבד לערב.

עוד ביאר, שהערב חייב לתבוע מהלוה כדי

34. ואף על פי שסתם ערב איננו ערב קבלן אלא אם פירשו כך, ביאר **המהרש"א** שכאן, כיון שאי אפשר לתבוע מהלוה [דהיינו, מהקב"ה], בזה כשעושים ערב הכוונה היא שיהיה ערב קבלן, ויוכלו לתבוע ממנו תחילה.

35. וביאר **בעיון יעקב** שנחל קישון שהוא הערב